

## **Ders 5      Аныктама ат атоочтор**

(Belirtme zamirleri)

Belirtme zamirleri aynı cinsten olan kelimelerin belli gruplar içinde genellemesini yapma veya grup halindeki nesne veya kimseleri ayırıp gösterme amaçlı kullanılan zamirlerdir<sup>1</sup>. Kırgızcada onlar, farklı işlevlerine göre aşağıdaki gibi türlere ayrılırlar:

Жамдама ат атоочтор	(Toplu zamirler)
Жиктеме ат атоочтор	(Tekli zamirler)
Өздүк ат атоочтор	(Dönüslü zamirler)

### **Жамдама ат атоочтор**

(Toplu belirtme zamirleri)

баары	hepsi, tamamı
бүт	tüm, bütün
бүткүл	bütün, tüm
бүтүн	bütün
бардыгы	hepsi, her şey
жалпы(сы)	tamamı, toplamı, geneli, бүтүн

Bunların içinden *баары*, *бардыгы*, *жалпы(сы)* isim unsuru taşırlar. Dolayısıyla isim yerine geçebilirler ve terkinindeki 3. şahıs eki sayesinde isim eklerini de alabilirler:

*Баарыбыз* тең эртең пикникке чыкмай болдук.

Кылмышка тиешелүү далилдер *бардыгын* ачыктады.

*Баарыбыз* сенин пикиринди колдойбуз.

Тоюма *бүт баарыңарды* чакырамын.

Биздин спортсмендердин ийгилиги *бүтүн дүйнөнү* таң калтырды.

Belirtme zamirlerinin içinden toplu zamirler, isim çekim eklerini ancak 3. şahıs iyelik eki aldıktan sonra alabilirler.

### **Hal eklerini (жөндөмө мүчөлөрүн) алırlар:**

---

<sup>1</sup> *Азыркы кыргыз адабий тили.* - Бишкек: Аврасия Яйынжылык, 2010.- 352-365-б. ; *Кыргыз адабий тилинин грамматикасы.* – Фрунзе:Илим,1980.- 279-б.

Атооч	баары(сы)	бардыгы
Илик	баары(сы)нын	бардыгынын
Барыш	баары(сы)на	бардыгына
Табыш	баары(сы)н	бардыгын
Жатыш	баары(сы)нда	бардыгында
Чыгыш	баары(сы)нан	бардыгынан

Полиция шектүүлөрдүн баарын суракка алды.  
 Балдардын баарысы грипп болуп калышыптыр.  
 Класстагы балдардын бардыгынын ата-энеси келди.  
 Спортсмендердин баарына форма таратылды.  
 Баарыбыз тең азык алганды унутуптурбуз.

### **İyelik eklerini (таандык мүчөлөрдү) alırlar:**

.....	баарыбыз/бардыгыбыз
.....	баарыңар / бардыгыңар
.....	баарыңыздар / бардыгыңыздар
.....	баары(сы) / бардыгы

Бардыгыбыз тең Жапарды жакшы билебиз, анын талапкерлигин колдойбуз. Баарыңыздар сак-саламат туруңуздар, кайрадан жолугушканча кабарлашып туруңуздар. Ал окуялардын баарысын эчактан унутканмын, сиз да эске салбаңыз. Мунун баарын алып кете албайм, ансыз деле жүгүм оор.

### **Жиктеме ат атоочтор**

(Tekli belirtme zamirleri)

ар ким	herkes, her kimse
ар нерсе	her (bir)şey
ар кандай	her çeşit
ар кайсы	her nevi, her tür
ар бир	her bir, her
ар кайда	her yerde

**Ар ким** zamiri 3.şahıs iyelik ekini tek de çiftе de alır: ар ким+и/ ким+и+си, fakat ар нерсе+си durumunda çiftе eklenme söz konusu деғил. Aynı durum Türkiye Türkçеi için de geçerli her biri/ her birisi.

*Ар кимисине айта берип тилим тешилди.*

*Балдарымдын ар кимисинин мүнөзү ар башка.*

**Ар бири** “her biri” zamiri kendisi çoğul anlamda olduğu için tekil iyelik şekilleri olmaz.

..... Биздин ар бирибиз  
..... Силердин ар бириңер  
..... Сиздердин ар бириңиздер  
..... Алардын ар бири

Биздин ар бирибиз бул мекенге кызмат кылууга милдеттүүбүз. Силердин ар бириңердин аркаңардан чуркай албайм, керек болсо, өзүнөр келгиле. Ар бириңер бул иштин кыйынчылыгын менден жакшы билесиңер. Алардын ар бир келечекте дипломат болуп болуп чыгат.

### **Көнүгүүлөр**

Bu soruları belirtme zamirleri türlerini kullanarak cevaplayınız.

Бул сөздөрдү мен кимге айтып жатам?

.....

Жекшемби күнү ишке кимдер чыгышы керек?

.....

Калемдер кимдерге таратылышы керек?

.....

Эртең иштин канчасын бүтүрөлү?

.....

Туулган күнүңө класстан кимдерди чакырасың?

.....

2. Bu cümleleri gerekli belirtme zamirlerini koyarak tamamlayınız.

Биздин ит үч күн мурун жоголуп кеткен эле, бирок кечээ .....

.....

Тамара этекти ким үчүн алганын айтпады, кофтаны болсо, .....

Террорист ..... өлтүрдү, ал жарган бомбадан жыйырма киши да жараланды. Силер бул митингди ..... өткөрүп жатасыңар, бир окуя чыкса,

..... жооп бересиңер. .... бирден баштык алгыла, тоодон дары

чөптөр топтойбуз. .... айтып башымды оорутпа, үч күн гана уруксат берем.  
Башчы рапорттун кечигишинен ..... жоопкер кылып жатат.

3. Cevaplara göre şahıs ve belirtme zamirli sorular oluřturunuz.

..... ?

Иштен кийин чогулушу болгону үчүн баласын мени ал деди.

..... ?

Ооба, ар ким өзү барып кол коёт экен.

..... ?

Жок, мен мындай сөздү айтышым мүмкүн эмес.

..... ?

Кете алат, мындан мурун да канча жолу өзү кеткен болчу.

..... ?

4. Konu ile ilgili pratik yapmak için “Tañ Kalarlık Dostuk” kitabından “Kekilik” hikayesi okunup, tespit edilen sıfatlar üzerinde tetkikler yapılır.

### **Kaynaklar**

Abduldayev E., Azırkı kırgız tili. Biřkek, 1998.

Asanaliev Ü., Lobnor tilinin grammatikalık kıskaça oçerki, Frunze, 1964.

Bartold V.V., Kirgızı.- Soçineniya. M., 1963, T.2, Çast I., s.509-510.

Baskakov N.A., Tyurkskiye yazıki. Moskova, 1960.

Batmanov İ.A., Kratkoye vvedeniye v izuçeniye kirgizskogo yazıka. Frunze, 1947.

Batmanov İ.A., Sovremenniy kirgizskiy yazık. Frunze, 1963.

Baytur A., Kırgız tarihinin leksiyaları. Biřkek, 1992.

Biçurin N.Y. Sobraniya soçineniy o narodah, obitavřih v Sredney Azii v drevniye vremena. T.I, M.-L., 1950.

Cumakunova, G. (2002). “Kırgız Türkçesi”. Türkler Ansiklopedisi. Ankara: Yeni Türkiye Yay. Cilt 19, s.596-606.

Cumakunova, G. (2005). Türkçe-Kırgızca Sözlük. Biřkek: Manas Üniversitesi Yayınları.-1000s.

Cumakunova, G. (1999). Rahat Razak ile beraber, Baldar angemeleri. (Türkçeden Kırgızcaya). Ankara: Diyanet İşl. Başk. Yay. 1- 112s.

Cumakunova, G. (1999). Rahat Razak ile beraber, Baldar angemeleri. Ankara: Diyanet İşl. Başk. Yay. 1- 112s.

Cumakunova, G. (2001). Engin Köseoğlu: Tonton Ene. Ankara: Diyanet İşl. Başk. Yay. 1-88.

Cumakunova, G. (2003). Veli Aba. Ankara: Diyanet İşl. Başk. Yay. 1-136.

Cusupakmatov L., Otnořeniye kirgizskogo yazıka k sibirskim tyurkskim yazıkam. Frunze, 1983.

Çorotegin T.K., Moldokasimov K.S., Kırgızdardın cana Kırgızstandın tarıhı. Biřkek, 2000.

Direnkova N.P., Grammatika řorskogo yazıka. Moskva, 1979.

Grammatika hakasskogo yazıka. Moskva, 1975.

Hu Zhen-Hua, Guy İmart, Fu-Yü Girgis : A tentative deskription of the Easternmost turkie language. Univ. Of Calif. at Santa Barbara.

İshakov F.G., Palmbah A.A. Grammatika tuvinskogo yazıka. Moskva, 1961.

Karayev O., Vostoçniye avtorı o kırgızah. Biřkek, 1994.

Kırgız adabiy tilinin grammatikası. Frunze, 1980.

Malov S.E. Drevniye i noviye tyurkskiye yazıki.-İzvestiya AN SSSR, T.XI, Vıp.2., Moskva, 1952.

Malov S.E., Lobnorskiy yazık, Frunze, 1956.

- Malov S.E., Yazık celtih uygurov: Slovar, grammatika. Alma-Ata,1957.
- Malov S.E., Yeniseyskaya pismennost tyurkov: Tekstı i perevodı.M.-L., 1952.
- Oruzbayeva B.O., Kirgizskiy yazık.- Yazıkı mira: Tyurkskiye yazıkı.-Bişkek,1997,s.286-289.
- Tınıstanov K.,Kırız tili. T.I-II, İstanbul,1998.
- Tenişev E.R., Drevniy kirgizskiy yazık, Bişkek,1997.
- Tenişev E.R., O dialektah uygurskogo yazıkı Sinszyana.- Tyurkologičeskiye issledovaniya. M.-L.,1963.
- Tenişev E.R., O yazıkıe kırızov uyezda Fuüy (KNR).- Voprosı yazıkoznaniya,1966, No 7, s.88-95.
- Tenişev E.R., Stroy sarı-uygurskogo yazıkı. M.,1976.
- Tekin T., Türk Dil ve Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi.- Erdem Dergisi.C.5,sayı 13,1990. S.141-168.
- Yunusaliyev B.M.,Kırız dialektologiyası, Frunze,1971.
- Yunusaliyev B.M., Problema formirovaniya obşenarodnogo kirgizskogo yazıkı.-Voprosı yazıkoznaniya,1955, N 2, s.30-41.